

Plan för jämställdhet och likabehandling

Innehåll

1. Inledning.....	3
2. Begrepp	3
2.1. Jämställdhet	3
2.2. Likabehandling.....	4
2.3. Jämställdhetsplan och plan för likabehandling.....	4
3. Interaktion och handledning	6
3.1. Språk och växelverkan.....	6
3.2. Att uppmärksamma och hjälpa barnen.....	7
3.3. Mångsidig lek och rörelse	7
3.4. Kulturell mångfald	9
4. Material, utrymmen och leksaker samt tillgänglighet.....	9
5. Delaktighet	11
5.1. Vikten av inklusion	11
6. Åskådningsfostran.....	12
7. Förebyggande av och ingripande vid trakasserier och diskriminering.....	13
7.1. Främjande av emotionella färdigheter och trygghetsfärdigheter	15
7.2. Anvisningar för osakligt bemötande på arbetsplatsen.....	16
8. Uppgörandet av en enhetsvis plan	17

1. Inledning

Från och med den 1.6.2023 förpliktar lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986) och diskrimineringslagen (1325/2014) småbarnspedagogiken att göra upp en jämställdhetsplan och en plan för likabehandling. Detta dokument innehåller både jämställdhets- och likabehandlingsperspektivet.

I enlighet med lagen om småbarnspedagogik gäller skyldigheterna småbarnspedagogik som ordnas av anordnare av småbarnspedagogik och privata serviceproducenter samt förskoleundervisning som ordnas i samband med småbarnspedagogik. Familjedagvården och den öppna småbarnspedagogiken följer detta gemensamma dokument, som innehåller de allmänna principerna för att främja jämlikhet och likabehandling inom småbarnspedagogiken. Dokumentet är resultatet av en gemensam reflektion och diskussion, och har utarbetats med hjälp av [Utbildningsstyrelsens stödmaterial](#), planen för småbarnspedagogiken i Sibbo och materialet på webbplatsen [Jämställdhet inom småbarnspedagogiken](#).

Beredningen av den kommunspecifika planen har gjorts med deltagande av olika aktörer. Planens olika teman har behandlats i förvaltningens, daghemsföreståndarnas och speciallärares gemensamma pedagogiska forum, utifrån vilka kommunens gemensamma praxis och riktlinjer har dokumenterats. Privata aktörer har också hörts i samband med beredningen av planen. Personal har haft möjlighet att påverka innehållet i planen i form av remissrundor.

Planen har utarbetats i samarbete med bibliotekstjänsterna, bland annat när det gäller teman som anknyter till barnlitteratur.

2. Begrepp

2.1. Jämställdhet

Enligt lagen avses med jämställdhet lika rättigheter och möjligheter för alla kön och jämlik fördelning av makt och resurser. Syftet med jämställdhetslagen är att förhindra diskriminering på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck och främja jämställdhet mellan könen. Inom småbarnspedagogik innebär jämställdhet att vi fäster uppmärksamhet vid att könet inte försätter barn eller vuxna i en ojämlig ställning i vardagen inom småbarnspedagogiken.

Enligt jämställdhetslagen ska en jämställdhetsplan utarbetas för verksamhetsställen inom småbarnspedagogik årligen eller för högst tre år i sänder. Den här jämställdhetsplanen är inte samma sak som till exempel en personalpolitisk plan, där jämställdheten för personalen granskas. I jämställdhetsplanen granskas och utvecklas uttryckligen verksamheten inom småbarnspedagogiken.

Enligt jämställdhetslagen ska man i jämställdhetsplanen fästa uppmärksamhet särskilt vid växelverkan, handledningen, barnens delaktighet, vilka material som används och bemötandet av vårdnadshavare samt vid förebyggande och undanröjande av sexuella trakasserier och trakasserier på grund av kön.

2.2. Likabehandling

Enligt lagen avses med likabehandling att ingen får diskrimineras på grund av ålder, nationalitet, språk, religion eller övertygelse, åsikt, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, sexuell läggning eller någon annan omständighet som gäller den enskilde som person. Syftet med diskrimineringslagen är att främja likabehandling och förhindra diskriminering på grund av personliga egenskaper. Såväl jämställdhet som likabehandling är grundläggande rättigheter och innebär samma sak: icke-diskriminering och lika möjligheter oberoende av personliga egenskaper. Inom småbarnspedagogik innebär likabehandling att vi fäster uppmärksamhet vid att människors olika egenskaper, såsom hudfärg, religion eller hälsotillstånd, inte försätter barn eller vuxna i en ojämlig ställning.

Enligt diskrimineringslagen ska anordnaren av småbarnspedagogik eller serviceproducenten bedöma hur verksamheten påverkar olika befolkningsgrupper och hur likabehandling förverkligas i den egna verksamheten samt vidta nödvändiga åtgärder för att främja förverkligandet av likabehandling. Resultaten för utvärderingen av förverkligandet av likabehandling och åtgärderna för att främja likabehandling ska antecknas i planen för likabehandling och revideras med tre års mellanrum.

2.3. Jämställdhetsplan och plan för likabehandling

Som en del av utvecklingen av verksamhetskulturen inom småbarnspedagogiken ingår att främja jämställdhet och likabehandling. Processen för att utarbeta jämställdhetsplanen och planen för likabehandling ska vara en del av den övriga pedagogiska planeringen inom småbarnspedagogiken. Dessutom är det bra att beakta att jämställdhet och likabehandling är en del av de inkluderande principerna som ingår i grunderna för planen för småbarnspedagogik.

Enligt jämställdhetslagen ska processen för utarbetandet av jämställdhetsplanen ha tre skeden: utredning, utveckling och utvärdering.

I planeringsskedet lönar det sig att titta närmare på centrala begrepp och lagar: Vad innebär jämställdhet och likabehandling? Hur skiljer de sig från varandra? Vad innebär genussensitivitet? Är begrepp med anknytning till mångfalden av kön och antirasism bekanta? Hur beaktas tillgänglighet i vardagen inom småbarnspedagogiken?

Utredningsskedet är det första skedet av planeringen som krävs enligt jämställdhetslagen, och här görs en redogörelse om jämställdhetsläget vid verksamhetsstället. Utredningen fungerar som

utgångspunkt när ni reflekterar över utvecklingsbehoven vid verksamhetsstället. Vid utredningen kan ni ta hjälp av olika slags observationsmetoder, såsom videoinspelning och blanketter, metoder som gör barnen, vårdnadshavarna och personalen delaktiga, såsom intervjuer, Privilegiepromenad (Privilege walk), Husmodellen eller andra metoder.

I **utvecklingsskedet** fördjupar man sig i de teman som man i utredningsskedet upptäckte att behöver förbättras eller förändras. Lekte barn i stor utsträckning med andra barn av samma kön eller med samma modersmål? Visste personalen inte vad jämställdhet innebär eller saknade de verktyg för antirasistisk verksamhet? Talade personalen ofta om flickor och pojkar som grupp? I det här skedet sätter man ord på de åtgärder som ska vidtas för att åtgärda utvecklingsbehoven som upptäcktes i utredningsskedet.

Enligt diskrimineringslagen ska de främjande åtgärderna vara effektiva, ändamålsenliga och proportionerliga med beaktande av verksamhetsmiljön, resurserna och de övriga omständigheterna inom småbarnspedagogiken. Barnen och deras vårdnadshavare ska reserveras möjlighet att bli hörda om åtgärderna. I åtgärderna ska man anteckna sätt att undanröja trakasserier som upptäckts eller förhindra att de inträffar igen.

Utvärderingsskedet är det sista skedet i processen som krävs enligt jämställdhetslagen. När åtgärderna har genomförts är det dags att utvärdera deras effekt på vardagen. Ju mer konkreta utvecklingsåtgärderna är, desto lättare är det att utvärdera dem. Vid utvärderingen kan man ta hjälp av olika observationsmetoder och göra barnen och vårdnadshavarna delaktiga i utvärderingen till exempel med intervjuer. Efter utvärderingen fortsätter processen med att på nytt utreda situationen för jämställdhet och likabehandling och namnge (nya) utvecklingsåtgärder.

3. Interaktion och handledning

3.1. Språk och växelverkan

Grunderna för planen för småbarnspedagogik styr oss att fundera över hur attityder gällande till exempel språk, etnicitet, åskådning, funktionsnedsättning, kön och dess mångfald återspeglas i tal, gester, handlingar och verksamhets sätt. Våra interaktions- och språkbruksmönster samt beteenden enligt stereotypa antaganden överförs till barnen, medan en positiv och uppmuntrande växelverkan stöder utvecklingen av barnets egen identitet och självkänsla.

Hurdant språk som används inom småbarnspedagogiken har stor betydelse. Med hjälp av språket förnimmar barnen uppfattningar om sig själva och andra, vilket betyder att de vuxna bör vara medvetna om vilka ord de använder när de talar om sig själva, barnen, miljön och omringliggande fenomen. På språknivå är det bra att fästa uppmärksamhet vid hurdana normer som gäller kön, etnicitet och hudfärg, klass och funktionsförmåga samt hur stereotyper och antaganden om dem påverkar vårt sätt att agera.

Ett genussensitivt synsätt innebär inte att man förnekar att det finns flickor och pojkar eller att man inte får kalla barnen för flickor och pojkar, utan däremot bör vuxna fästa uppmärksamhet vid sina egna ordval: När används könsbetonade ord och när behövs dessa? När genus i tal förknippas med olika aktiviteter, leksaker eller beteenden kan könsnormer oavsiktligt förstärkas. I en jämställd småbarnspedagogik ingår att barnen tilltalas med sitt namn och att man undviker fokus på barnets kön som bidrar till diskriminerande könsnormer eller att göra antagandet utgående från barnets kön. Det är vanligt att en vuxen som arbetar med barn klassificerar barn utifrån kön, särskilt i situationer där de behöver snabb kontakt med en grupp barn. "Tyst pojkar" eller "Kom hit flickor" är vanliga utrop som hörs inom småbarnspedagogiken. Att bevaka könsgränser som man lärt sig av vuxna kan vara en bidragande faktor i mobbning mellan barn och utanförskap från gruppen. Forskning har visat att om vuxna skapar könsskillnader i sitt tal och sina handlingar, till exempel genom att benämna barn som flickor och pojkar och dela upp sittplaceringen efter kön, börjar även barnen skilja mellan sina egenskaper och vänner på ett könsbundet sätt. På samma sätt, om vuxna inte delar in barn i könsgrupper, kommer barn att tillbringa mer tid tillsammans och arbeta tillsammans oavsett kön, och deras könsstereotyper kommer inte att bli så starka.

Det är viktigt att granska om barn utmanas språkligt på olika sätt i vardagen, till exempel på grund av kön. Får till exempel alla barn ordet lika mycket utan att bli tillfrågade, och hurdana frågor ställs till olika barn? Med öppna frågor utmanas barnet att använda språket och man kommunicerar med barnet, medan en sluten fråga inte förutsätter att barnet ska bilda en mening eller bjuder in till ett samtal med den vuxna. Barn utvecklas språkligt i olika takt, men utgående från undersökningen påverkade könet uttryckligen vilken slags kommunikation som uppmuntrades mellan personalen och barnet.

3.2. Att uppmärksamma och hjälpa barnen

En vanlig observation i undersökningar och jämställdhetsprojekt är att könet påverkar den uppmärksamhet som ges åt barnet. Tysta barn och barn som man litar på att klarar sig själva lämnas lätt helt utan uppmärksamhet. Smågruppsverksamheten möjliggör delvis individuella och positiva bemötanden i vardagen, men också interaktionssätten har betydelse. Att planera interaktionen och att diskutera frågor kring växelverkan berör hela arbetsgemenskapen, eftersom detta har en stor inverkan på hur barngruppen leds under dagen.

En vanlig observation i undersökningar och jämställdhetsprojekt är att könet påverkar den uppmärksamhet som ges åt barnet. Pojkar får stor uppmärksamhet och även en stor del av den negativa uppmärksamheten. Könet påverkar även enligt undersökningar beröm som ges barnen. Flickor får i stor utsträckning beröm för sitt utseende och för att de hjälper andra, medan pojkar i högre grad får beröm som har koppling till deras person och aktivitet. Beröm styr barnets agerande och förmedlar ett budskap om vad hen är bra på och för vilka saker hen uppskattas. Om uppmärksamhet och beröm ofta har koppling till exempel till utseendet, såsom en fin klänning eller en ny frisyr, lär sig barnet att hen uppskattas just för sitt utseende. Utöver hur uppmärksamheten fördelas och dess art är det viktigt att även fästa uppmärksamhet vid berömmets innehåll. Alla barn förtjänar att mångsidigt få beröm för olika saker. Barnen bör bemötas och uppmuntras på ett positivt sätt.

I en undersökning där man filmade barnen och personalen i tambursituationer observerades att personalen hjälpte pojkar att klä på sig utan att de bad om hjälp medan flickorna var tvungna att be om hjälp oftare. Videoinspelningen avslöjade personalens (omedvetna) antagande om att flickorna klarade sig själva och att pojkarna behövde hjälp redan före de själva hunnit be om detta. Om man inte fäster uppmärksamhet vid omedvetna könsnormer, kan man styras av dem och på det sättet ojämnt stöda barnens självständighet och utvecklande av färdigheter.

I en annan undersökning noterades att flickor placerades bredvid högljudda pojkar i syfte att lugna situationen. Den roll som flickorna tilldelades stärker könsnormer enligt vilka flickor är tysta, snälla och tillmötesgående – och pojkar motsatsen. Att använda flickor för att lugna ner en situation skapar olika förväntningar på barnens beteende utgående från deras kön och tar bort ansvaret från personalen för att lugna ner situationen.

3.3. Mångsidig lek och rörelse

Lek är ett barns mest karakteristiska sätt att agera. Lek är att lära sig och utforska omgivningen, ofta tillsammans med ett eller flera andra barn. Lek och kompisrelationer är dock inte fria från begränsande normer. Barn kan till exempel utesluta andra barn från leken på grund av stereotyper och fördomar om barnets kön, språk, funktionsnedsättning eller andra egenskaper.

Vuxna kan även omedvetet dela in barn i lekar och andra aktiviteter baserat på barnets kön. Lekval och lekkonstellationer påverkas ofta av dolda könsnormer. Även om den allmänna principen är att alla barn kan leka med alla leksaker, kan omedvetna blickar, gester och signaler, till exempel placeringen av leksaker, begränsa barns förmåga att delta i mångsidiga lekar. Att rynka pannan eller höja på ögonbrynen, till exempel om en pojke tar på sig en klänning under rollek, skickar ett icke-verbalt budskap om att det är något ovanligt med barnets beteende.

Syftet med genusmedveten fostran är att barnen ska bekanta sig med olika aktiviteter, verksamhet och sätt att uttrycka sig på så mångsidigt som möjligt. Målet är inte att vända på könsstereotyper och tvinga flickor att leka med bilar och pojkar med dockor. Målet är att fler leksaker och lekar ska bli bekanta för barnet, så att det i den fria leken finns en genuin möjlighet att ta tag i andra leksaker än de som barnen är vana vid att leka med. Därför är det viktigt att se till att ingen aktivitet begränsas på grund av barnets kön. På så sätt kan barnet fritt välja sina egna intressen, utan att de är fördefinierade utifrån kön.

Könet inverkar även på barnens fysiska aktivitet. I en undersökning noterade man att pojkarna var mer fysiskt aktiva än flickorna bland barn i åldern 4–6 år. Det fanns även skillnader till exempel när det gäller balans, där flickorna hade betydligt bättre resultat än pojkarna, och hanteringen av redskap, där pojkarnas resultat var bättre. Syftet med småbarnspedagogiken är att uppmuntra barnen till mångsidig rörelse och att uppleva glädjen i att röra på sig. Barn ska ha friheten att röra på sig, utforska och testa sina egna fysiska gränser. Barns färdigheter utvecklas på ett mångsidigt sätt då de får leka i olika miljöer och vid olika årtider tillsammans med andra barn. Tillräcklig motion innebär att dagligen få öva och träna olika motoriska färdigheter. Utvecklingen bör inte begränsas av en överdriven strävan efter trygghet, och onödiga förbud bör undvikas.

I barnkonventionen betonas att möjligheterna till motion och rörelse för barn med funktionsnedsättning ska tryggas, och att möjligheterna till rörelse ska planeras så att delaktighet och deltagande i verksamheten förverkligas. Det är bra att observera att hindret för detta inte är barnets funktionsnedsättning eller funktionsförmåga, utan olika fysiska och sociala hinder och attityder. Därför är det bra att fundera på om småbarnspedagogikens verksamhetsmiljö har byggts upp så att alla barn kan uppleva rörelseglädje och få upplevelser av att lyckas. Kan till exempel ett barn som använder hjälpmedel få tillgång till gungor eller klätterställning? Finns det olika typer och storlekar av motionsredskap i daghemmets uteförråd? Barn kan ha mycket olika typer av fysiska utmaningar. Speciellt de barn som särskilt är i behov av stöd och hjälp för att kunna röra sig hamnar ofta på efterkälken. Till exempel rör sig barn med grovmotoriska utmaningar mindre än de utan utmaningar. Åldern påverkar också barnets möjligheter till fysisk aktivitet. Till exempel barn i åldern 1–3 år rör på sig klart mindre än 5–6-åringar på vintern.

3.4. Kulturell mångfald

Kulturell mångfald ses som en rikedom som man värnar om genom att bekanta sig med olika kulturer och seder. Traditionerna i Sibbo och det finländska kulturarvet är viktiga i vår verksamhet. Vi kan uppmärksamma våra båda nationalspråk samt ursprungsbefolkningen exempelvis i samband med Kalevaladagen, svenska dagen och samernas nationaldag. Mångkulturell fostran syftar till att öka mångfalden och jämställdheten. Vi kan till exempel bekanta oss med olika kulturer genom sagor, berättelser, lekar, festtraditioner och matvanor.

För att fostran i kulturell mångfald verkligen ska främja jämställdhet och likabehandling måste man identifiera och avveckla maktstrukturer, normer och privilegier som skapar ojämlikhet och titta närmare på processerna som skapar utanförskap och rasifiering. Om man inom småbarnspedagogiken tänker sig att alla barn automatiskt är jämlika och inte beaktar exempelvis ojämlikhet som hudfärg, namn eller religion medför, kan man inte identifiera hierarkier och ojämlikhet som de ger upphov till. Att de vuxna inte talar om rasism innebär inte att barnet inte blir medvetet om och lär sig om rasism av omgivningen. Därför är det viktigt att tala med barnen om hudfärg och rasism för att ge dem en möjlighet att behandla och lära sig om ämnet i en trygg miljö.

Inom småbarnspedagogiken kan man avveckla motsättningar mellan "vi" och "dem" genom att betrakta kultur som dynamisk och föränderlig och som någonting som inte enbart är förknippat med vissa människor, utan alla ses som en del av olika kulturer. Enligt detta synsätt omfattar fostran i kulturell mångfald alla, inte enbart vissa. Det är viktigt att inom småbarnspedagogiken även kritiskt granska välmenande handlingar och tillvägagångssätt: vem utgår de från, för vem är de avsedda och vilka värderingar bygger de på? För att börja använda ett antirasistiskt arbets sätt krävs omfattande och djup förståelse av hur rasism uttrycks. Därför bör antirasism beaktas i all verksamhet i vardagen inom småbarnspedagogiken, och inte till exempel endast under temaveckor eller när det uppkommer (särskild) anledning till att behandla rasism i vardagen. Med antirasism eftersträvas ett aktivt och förebyggande arbets sätt. Personalen ska kunna identifiera makt och privilegier samt strukturer som skapas av dessa, och hitta sätt att avveckla dessa strukturer.

4. Material, utrymmen och leksaker samt tillgänglighet

Material inom småbarnspedagogiken, såsom böcker, leksaker, spel, sånger, ramsor, bildstöd och illustrationer, bör granskas på ett normmedvetet sätt. Lagen om småbarnspedagogik förutsätter att miljön ska vara utvecklande, inlärningsfrämjande, hälsosam och trygg med beaktande av barnets ålder, utveckling och övriga förutsättningar. Utrymmena och redskapen ska vara ändamålsenliga och ta hänsyn till tillgängligheten. I grunderna för planen för småbarnspedagogiken konstateras att lärmiljöerna bör utvecklas så att målen för småbarnspedagogiken kan uppnås och att de stöder utvecklingen av barnens sunda självkänsla och sociala färdigheter samt inläring. Lärmiljöerna ska planeras och utvecklas så att de främjar likabehandling och jämställdhet mellan könen.

Inom småbarnspedagogiken i Sibbo har man satsat mycket på lärmiljön för att den ska vara så inkluderande, flexibel och inlärningsfrämjande som möjligt. Lekfullhet, estetik och barns delaktighet spelar en viktig roll i utvecklingen av lärmiljöer. När barn kan påverka sin omgivning och den har utvecklats efter deras intressen, inbjuder den också till kreativa, varierande lekar och aktiviteter. Rörelse, läsning, konstnärliga uttryck och musik är viktiga element för att skapa en lockande omgivning. Redskap och material ska vara tillgängliga för barnen, och vid anskaffningen av utrustning beaktas inte bara förhållandet mellan pris och kvalitet, utan också det pedagogiska syftet och eventuella begränsande könsnormer.

Tillgänglighet kan ses som en grundförutsättning för delaktighet. För att utrymmena inom småbarnspedagogiken ska vara tillgängliga ska man fästa uppmärksamhet vid inomhus- och utomhusmiljön ur flera olika synvinklar. Tillgängligheten ska beaktas bland annat när det gäller utrymmenas säkerhet och användningen av eventuella hjälpmedel, storleksskillnader mellan barnen, hur man kan röra sig, se och höra i utrymmena samt olika aspekter av uppfattning av utrymme. Tillgänglighet kan främjas med valet av material och redskap samt genom visuellt stöd. Olika ytmaterial och färger gör det lättare att skilja rutter, områden och funktioner från varandra, och olika permanenta ljud, såsom ett vindspel utomhus, kan fungera som ljudfyr för ett visst lekutrymme. I miljön ska även sensorisk över- och underkänslighet beaktas gällande till exempel ljud och ljus.

Material inom småbarnspedagogiken, såsom böcker, leksaker, spel, sånger, ramsor, bildstöd och illustrationer, bör granskas på ett normmedvetet sätt. Till exempel när man gör konst och pyssel är det bra att se till att barnets kön eller hudfärg inte påverkar hurdana material eller ämnesalternativ som erbjuds barnet. Sagor, sånger och ramsor ger barnen verktyg för att uppfatta sig själva, andra och världen. Karaktärerna i litteratur och sånger förmedlar information om vad som är möjligt för barnen, vad som är önskvärt och vad som inte ens presenteras som ett alternativ.

Normmedvetenhet fungerar som ett verktyg för att granska material:

- Är böckerna decennier gamla och innehåller gamla könsroller och stereotyper? Nyare barnböcker stöder mångkulturalism, med fler minoritetsteman och olika familjer. Det är viktigt att man väljer ett brett utbud av böcker för småbarnspedagogiken och att man också värnar om traditionella sagor.
- Finns det minoritetsfigurer i materialvalen?
- Innehåller de sånger som används könsbundna eller stereotypa attityder? Barnsånger beskriver ofta kvinnors och flickors utseende, och kvinnor förknippas med omvårdnad i sånger. Flickor är också ofta föremål för aktiv handling av pojkar, till exempel i väntan på en kyss från en prins. I sångerna vistas kvinnor ofta i hemmet, medan män och pojkar ger sig ut på äventyr och arbetar utanför hemmet. En stor del av hjältarna och huvudpersonerna i sånger är män och pojkar. Män porträtteras också ofta till exempel som banditer eller skrämmande figurer i sångerna.
- Innehåller böcker, ramsor och sånger stereotyper relaterade till ursprungsbefolkningar? Till exempel beskrivs hudfärgen hos människor av amerikanskt ursprung ofta som röd, och de avbildas som stridslystna, smygande och ridande på hästar.

I bästa fall erbjuder barnkulturen objekt för identifikation med livssituationer och känslor hos människor som inte är likadana som de egna. Hur till exempel kön, funktionshinder eller olika kulturer talas om eller presenteras i illustrationer påverkar hur människor tänker om dem. **Syftet med jämställdhets- och likabehandlingsarbetet är att bekanta sig med olika sagor, sånger och ramsor som man kan använda för att diskutera stereotypa världsbilder tillsammans med barn. På så sätt kan vi bredda medvetenheten om stereotyp diskriminering och förhindra att den uppstår.**

Småbarnspedagogiken i Sibbo har ett omfattande samarbete med bibliotekstjänsterna. Bibliotekspersonalen samlar bland annat ihop färdiga temapåsar för småbarnspedagogikens enheter att låna. Personalen får också färdiga listor med tips på bilderböcker som främjar tolerans, som kan läsas tryggt tillsammans med barnen. Bibliotekens sagostunder planeras och genomförs med beaktande av perspektiven att främja jämställdhet och likabehandling, och personalen inom småbarnspedagogiken får stöd för att behandla dessa teman med barn (till exempel workshoppar). I samarbete ordnas även sagoteringshelheter för förskolebarn, med särskild uppmärksamhet på tolerans.

5. Delaktighet

Förverkligandet av barns delaktighet börjar med oss vuxna, med hur vi vuxna möter varandra, barn och vårdnadshavare. Upplevelsen av delaktighet blir möjlig när vuxna är medvetna om sina egna attityder och arbetssätt. Nyckeln är att skapa en accepterande atmosfär där allas olikheter värderas. I en positiv verksamhetskultur lär sig barn att förstå och acceptera mångfald. I en äkta inkluderande verksamhetskultur är det viktigt hur varje barn bemöts, hur han eller hon hjälps, vilka förebilder och rollmodeller som ges och hurdan modell barnen får gällande en tillåtande lekkultur. Personalen har en viktig roll då det gäller att handleda och delta i leken: uppmuntran, stöd och hjälp från vuxna gör det möjligt för leken att utvecklas till en verksamhetsmodell som värdesätter mångfald. Denna process är kontinuerlig.

Delaktighet kan bli verklighet bara om alla förstår och blir förstådda. Olika kommunikationsmetoder som stöder och ersätter tal, såsom visuellt stöd och stödtecken, är en naturlig del av småbarnspedagogikens verksamhetskultur.

Att observera barnen ger de vuxna mycket information om dynamiken i en barngrupp och gällande barnens delaktighet. Med hjälp av observationer kan man tillsammans utveckla den tillåtande och inkluderande småbarnspedagogiken.

5.1. Vikten av inklusion

Inklusion innebär att alla barn har möjlighet att delta i all verksamhet utan att till exempel funktionsnedsättning, kön eller språkkunskap utgör ett hinder. Inom småbarnspedagogiken ska man

fästa uppmärksamhet vid att den sociala och fysiska miljön möjliggör delaktighet och samhörighet för alla barn. Till exempel när det gäller barn med funktionsnedsättning är det inte funktionsnedsättningen i sig som utgör ett hinder, utan olika sociala, fördomsbaserade och fysiska begränsningar som de möter i vardagen. Särskilt viktigt för barn med funktionsnedsättning är barnens rätt att föra fram sina egna åsikter och att dessa tas i beaktande. När man vill lyssna på barnen, är det viktigt att vara mottaglig för barnets sätt att kommunicera. Utöver muntlig kommunikation kan barn även uttrycka sig med olika gester, ansiktsuttryck eller handlingar.

(Källa: [Social Equity Framework - Our vision - City of Greater Geelong \(geelongaustralia.com.au\)](http://geelongaustralia.com.au))

6. Åskådningsfostran

Åskådningsfostran är en del av den pedagogiska verksamheten i den allmänbildande småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen. Syftet med åskådningsfostran är att främja ömsesidig respekt och förståelse för olika åskådningar samt stödja utvecklingen av en åskådningsmässig och kulturell identitet hos barnen. Den är också en del av en språkligt och kulturellt medveten småbarnspedagogik och förskoleundervisning som tillhör alla barn. Syftet med åskådningsfostran är att främja ömsesidig respekt och förståelse gentemot olika åskådningar samt att stödja barnens kulturella och åskådningsrelaterade identiteter. En högklassig åskådningsfostran främjar barnens mångsidiga kompetens som anknyter till kulturell och kommunikativ kompetens samt förmåga att tänka och lära sig. Då åskådningsfostran syns som en del av verksamhetskulturen i barngruppen främjar man också att barnens rättigheter uppfylls, samtidigt som verksamheten är en del av en jämlik och socialt rättvis fostran.

Den kommunala småbarnspedagogiken är icke-konfessionell och omfattar inte religionsutövning. Enligt lagen om småbarnspedagogik har varje barn rätt till färdigheter att förstå och respektera den allmänna kulturtraditionen samt vars och ens språkliga, kulturella, religiösa och

livsåskådningsmässiga bakgrund. Lek, gemensamt arbete, aktiviteter och måltider samt diskussioner i barngrupper stöder utvecklingen av barnens identitet och skapandet av ömsesidig respekt och förståelse för olikheter. Sedvänjor och traditioner som är en del av den finländska kulturen, såsom påsk, jul och midsommar, skapar en känsla av delaktighet och betraktas inte som religiös praxis. Olika fester stöder målen i både lagen om småbarnspedagogik och den grundläggande utbildningen gällande förmågan att förstå, bemöta och respektera olika språkliga, kulturella och filosofiska bakgrunder samt allmänna kulturella traditioner.

Besök i till exempel en kyrka kan ses som kännedom om närmiljön, där fokus kan ligga på byggnadens arkitektur i stället för den religiösa aspekten. Åskådningsfostran baserar sig på ett samarbete med vårdnadshavarna, där man lyssnar på och respekterar varje familjs bakgrund, åsikter och värderingar. Hemmen meddelas i god tid om eventuella kyrkobesök eller verksamhetsstunder som ordnas tillsammans med församlingen. Vårdnadshavarna beslutar om barnets deltagande i dessa evenemang och enheten för småbarnspedagogik ansvarar för att ordna alternativ verksamhet för barn som inte deltar i evenemang som ordnas av församlingen.

I Sibbo värnar man om social gemenskap och tanken om att göra tillsammans, och även om den finländska kulturtraditionen. Dessa omfattar bland annat folksägnor och annan verbal tradition såsom folklig visdom och ordspråk, musik och folkvisor såsom Kalevalasånger och spelmansmusik, traditionella föremål och byggnader, lektraditioner, myter och kvarlevor av finsk forntidstro såsom berättelser ur Kalevala och festtraditioner i anknytning till hela kyrkoåret.

7. Förebyggande av och ingripande vid trakasserier och diskriminering

Diskriminering innebär att en person behandlas sämre än andra på grund av en personlig egenskap. Grunderna för planen för småbarnspedagogik, Diskrimineringslagen, Jämställdhetslagen och Barnkonventionen förpliktar anordnare av småbarnspedagogik att ingripa i diskriminering. Det primära syftet med alla dessa är att skapa en trygg och accepterande miljö för varje barn inom småbarnspedagogiken.

Diskrimineringslagen förbjuder ett beteende som syftar till eller som leder till att en persons eller en grupp människors människovärde kränks innebär trakasserier, om beteendet har samband med till exempel hudfärg, religion, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning. Trakasserier innebär ett beteende som skapar en stämning som gör att personen eller personerna förnedras eller förödmjukas eller som är hotfull, fientlig eller aggressiv gentemot personen eller personerna. Trakasserier som förbjuds enligt **jämställdhetslagen** är trakasserier på grund av kön, könsidentitet eller könsuttryck och sexuella trakasserier. Små barn har inte nödvändigtvis någon sexuell avsikt, så det finns sällan fog för att definiera sådant som inträffat mellan barn inom småbarnspedagogiken som sexuella trakasserier. Varje barn har dock rätt till integritet. Det är möjligt att öva frågor som gäller samtycke redan tillsammans med små barn. Det är lika viktigt att respektera andras gränser

som att kunna berätta om sina egna gränser. Sexuella trakasserier kan förebyggas inom småbarnspedagogiken genom att stärka barnens emotionella färdigheter, kamratfärdigheter och trygghetsfärdigheter. Diskriminerande normer ska identifieras och avvecklas såväl inom de vuxnas som barnens agerande.

För att kunna motarbeta rasism är det viktigt att prata öppet om den, trots att det talas relativt lite om rasism inom småbarnspedagogiken. Ingripandet i rasism mellan barn lyckas inte om inte den vuxna förstår rasismens olika yttringar och särdrag. För att man ska kunna ingripa i rasism måste antagandet om ett rasistfritt rum ifrågasättas. Om man inte har lärt sig känna igen rasism kan det komma som en överraskning att rasism förekommer i en miljö som man själv upplever som trygg, till exempel i en arbetsgemenskap och i en grupp med barn. Det är viktigt att lära sig känna igen olika former av rasism och lyssna på dem som upplevt rasism.

Det är viktigt att komma överens i arbetsgemenskapen om hur man ska agera om man observerar diskriminering av olika slag, till exempel förnekande av könsmångfald, rasistiska skämt, stereotyper om funktionsnedsättning och funktionsförmåga eller diskriminerande språkbruk. Gemensamma spelregler är viktiga så att alla vet hur de ska agera på ett konsekvent sätt. Spelreglerna ger också stöd och trygghet, eftersom olika diskrimineringsituationer kan uppstå oväntat och då vet man inte alltid hur man bör agera. Det är bra att utarbeta spelreglerna enhetsvis så att alla anställda är engagerade i dem.

När man utarbetar spelreglerna för ingripande i diskriminering är det bra att beakta följande:

- Vet alla vad de ska göra om diskriminering upptäcks?
- Hurdana diskrimineringsituationer kan man stöta på i småbarnspedagogikens vardag?
- Är vissa situationer lättare att ingripa i än andra? Vad är skillnaden mellan att ingripa om det gäller ett barn eller en vuxen?
- Hur ges respons till andra i arbetsgemenskapen? Vad är ett konstruktivt sätt att ge feedback?
- Vem ansvarar för att ingripa i vilka situationer?
- Vad händer efter ingripandet? Hur går man till väga?
- Hur går man till väga om en vårdnadshavare förbjuder sin son att bära klänning under rollek?
- Vad ska man göra om ett barn ständigt faller otrevliga kommentarer om ett annat barns hjälpmedel?
- Vad ska man göra om en dockteatersbesökare på dagis kastar ett rasistiskt skämt?
- Vet man vilka dokument som styr arbetet inom småbarnspedagogiken man kan stödja sig på i diskrimineringsituationer?

Enligt diskrimineringslagen gör sig en anordnare av småbarnspedagogik skyldig till trakasserier om anordnaren underlåter att vidta de åtgärder som står till buds för att undanröja trakasserierna efter att ha fått vetskap om att barnet har blivit utsatt för trakasserier. Anordnaren av småbarnspedagogik är skyldig att vidta åtgärder för att undanröja trakasserierna, oberoende av om den som gjort sig skyldig till trakasserierna är en medlem av personalen, ett annat barn, en vårdnadshavare eller någon annan inom småbarnspedagogiken.

För att få slut på trakasserierna bör man föra samtal både med den som misstänks för trakasserierna och den som utsatts för trakasserierna. När barn är involverade ska även båda parternas

vårdnadshavare inkluderas i samtal som syftar till att få slut på trakasserier. Eftersom trakasserier definieras som att skapa en stämning som är hotfull, fientlig eller aggressiv, påverkar de inte bara de som direkt är involverade i trakasserier utan hela gemenskapen. För att få slut på trakasserier är det därför viktigt att föra ett samtal om en tryggare miljö för småbarnspedagogiken med alla personer som ingår i gemenskapen.

Redan vid misstanke om att det förekommit trakasserier inom småbarnspedagogiken ska misstanken dokumenteras. Personal inom småbarnspedagogiken är skyldiga enligt lagen om småbarnspedagogik göra en anmälan om de upptäcker brister eller uppenbara hot om missförhållanden. Osakligt eller olämpligt bemötande av ett barn är ett av de missförhållanden som omfattas av denna rättsliga skyldighet. Ett dylikt missförhållande eller hot om sådant bör anmälas i Vakapro-programmet.

7.1. Främjande av emotionella färdigheter och trygghetsfärdigheter

Åldersanpassad kunskap om den egna kroppen, känslor, rättigheter och kompisfärdigheter är en rättighet redan för barn i småbarnspedagogikåldern. Dessa teman behandlas ofta under rubrikerna sexualundervisning, integritetsfostran eller kropps- och känslöfostran. Syftet med emotionella färdigheter och trygghetsfärdigheter är att stödja och skydda barnets utveckling. En positiv inställning till den egna kroppen, riktig information och konkreta trygghetsfärdigheter skänker barnen trygghet att identifiera och behandla sina känslor, acceptera mångfalden av den egna kroppen och att alla andras kroppar ser olika ut, uttrycka sina egna tankar och behov och respektera sina egna och andras gränser. Genussensitivitet är viktigt även med tanke på dessa färdigheter: redan tillsammans med små barn kan man prata om normer och förväntningar förknippade med könet och kroppen och om att alla är värdefulla sådana som de är.

När man beaktar barnets ålder innebär detta att barnet får rätt kunskap i rätt tid. När barnen är i den ålder att de deltar i småbarnspedagogik skapas grunden för senare fostran i säkerhetsfärdigheter, trygghetsfostran och en öppen samtalskultur. Teman som man kan behandla med barn i den här åldern är till exempel känslor, vännor, kännedom om den egna kroppen och trygghetsfärdigheter samt olika slags familjer och var barn kommer ifrån. När man diskuterar kön, kroppen, gränser och sexualitet med barn på ett öppet sätt som är anpassat enligt barnets ålder, stöder detta barnets relationer med andra både i barndomen och senare som vuxen.

Tillsammans med barnen kan man gå igenom namnet på kroppens olika delar, deras uppgifter och hur man kan ta hand om de olika kroppsdelarna. En viktig trygghetsfärdighet är att barnet har ett namn även för sitt könsorgan, för att hen ska kunna berätta om någon överskridit hans gränser. Det är viktigt att barnet lär sig acceptera sin kropp sådan som den är. Alla kroppar är olika och utvecklas i sin egen takt, men alla är ändå lika värdefulla. När man pratar om kön och könsorgan är det bra att komma ihåg mångfalden av kön och könsmedvetenhet genussensitivitet. Att lära barnen om könets mångfald på ett sätt som är anpassat enligt deras ålder och avveckla könsnormer innebär även ett stöd för barnens vänskapsrelationer och minskar förekomsten av trakasserier.

Det är viktigt att barn som deltar i småbarnspedagogiken lär sig kamratfärdigheter och att respektera andras gränser. Tillsammans med barnet kan man fundera på hurdan en bra vän är och fundera på hur man själv kan vara en bra vän. Kamratfärdigheter övar man uttryckligen med fokus på styrkor, och man försäkras om att barnet får positiva upplevelser av att ingå i en grupp. Kamratfärdigheterna utvecklas samtidigt som man skapar en positiv grupp, där varje barn känner sig hörd, sedd och uppskattad som den som hen är.

Det är bra att lära barnen lyssna på och identifiera vad den egna kroppen och det egna sinnet förmedlar: alla känslor är tillåtna, men inte alla handlingar. Det är viktigt att barnet lär sig känna igen, sätta ord på och acceptera olika slags känslor. Det har konstaterats visat sig att det finns ett samband mellan mobbning och bristande sociala färdigheter.

7.2. Anvisningar för osakligt bemötande på arbetsplatsen

Om man upptäcker omständigheter som strider mot jämställdhets- och likabehandlingsplanen ska man följa följande anvisningar som utgetts av Förbundet för mänskliga rättigheter:

1. Stoppa situationen

- Stoppa pågående trakasserier genom att vädja till värderingar/regler. Du kan lägga ord på situationen (*"Vi har tillsammans kommit överens om att det inte får förekomma någon diskriminering på daghemmet, och denna verksamhet är diskriminerande"*) eller ställa frågor (*"Vi har kommit överens om att alla får vara sig själva. Hur tror du att den här typen av prat påverkar atmosfären?"*).
- Visa ditt stöd för den som blivit utsatt för trakasserier (*"Här får alla vara som de är och ingen ska behöva utsättas för trakasserier"*)
- Meddela din chef. Det är hens ansvar att föra ärendet vidare.

2. Diskutera

- Som regel hanteras situationer internt inom den egna enheten.
- För att stödja en person som blivit diskriminerad, och för att skapa ett utrymme fritt från trakasserier, är det viktigt att diskutera händelsen med alla berörda parter. Samtal bör hållas så fort som möjligt efter händelsen, men det är viktigare att skapa ett tryggt utrymme för diskussion än hur fort samtalet äger rum.
- *Samtal med en person som har blivit diskriminerad:* Låt personen veta att diskriminering inte är deras fel och att deras arbetsgivare/kollega finns där för dem. Se till att personen är okej och prata om hur hen vill att ärendet ska hanteras. Var stödjande.
- *Samtal med den som utfört handlingen:* Döm inte personen, utan handlingen. Fråga varför personen gjorde det, och om hen märkte att handlingen var diskriminerande. Om handlingen var riktad mot en viss grupp, ställ frågor om vad personens uppfattning om den gruppen grundar sig på.
- *Samtal med barnen:* Repetera gemensamma regler och värderingar. Diskutera vad var och en kan göra i diskrimineringsituationer.

3. Agera tillsammans

- Berätta i din arbetsgemenskap vad som hände och hur du agerade. Fundera tillsammans konstruktivt på alternativa sätt att ingripa.
- Kom tillsammans överens om fortsatta åtgärder både i behandlingen av ärendet och i det allmänna främjandet av likabehandling. Dela ansvaret.
- En rimlig tidsperiod inom vilken åtgärderna ska ske är cirka 1 månad.
- Dokumentera händelserna (tid, innehåll, egna och andras handlingar) för eventuell vidare bearbetning.
- Om situationen inte kan lösas själv inom den egna arbetsenheten, kontaktas chefen för småbarnspedagogiska tjänster.

8. Uppgörandet av en enhetsvis plan

Tyngdpunkten i uppgörandet av en enhetsspecifik plan är inte att fylla i ett papper, utan att förändra verksamhetskulturen och attitydatmosfären inom enheten för småbarnspedagogik. Det förutsätter att personalen diskuterar sina egna verksamhetsätt, tankar och attityder samt att de är villiga att utveckla sin egen och gemensamma verksamhet. Ett bra första steg är att tillsammans med arbetsgemenskapen bekanta sig med de centrala begreppen och synliggöra normerna. Ju mindre information det finns om vad jämställdhet och likabehandling innebär i praktiken, desto svårare är det att se vilka handlingsmönster som kräver förändring i vardagen.

Syftet med jämställdhets- och likabehandlingsplanen är att utreda och utveckla jämställdhets- och likabehandlingssituationen, och situationerna varierar i olika enheter, på olika orter och till och med i olika grupper. Situationen påverkas av befintliga rutiner och praxis, utrymmen och de vuxna och barn som ingår i gruppen.

Jämställdhetslagen förutsätter att jämställdhetsplaneringen består av tre skeden:

- Utredning av jämställdhetsläget
- Åtgärder för att främja likabehandling
- En bedömning av tidigare åtgärder

Diskrimineringslagen förutsätter i sin tur att jämställdhetsplaneringen består av två skeden:

- en bedömning av hur verksamheten påverkar olika grupper av människor och hur likabehandlingen förverkligas i verksamheten
- nödvändiga åtgärder som bör vidtas för att säkerställa likabehandling i verksamheten

Jämställdhets- och likabehandlingslagen förutsätter att planen utarbetas enhetsvis, med undantag för familjedagvården och den öppna småbarnspedagogiken, för vilka kommunen ansvarar. Om en enhet till exempel är en del av en större helhet med tre verksamhetsställen kan man inte planera på enhetsnivå. Å andra sidan kan man göra planen ännu mer lokalt: man kan göra upp en plan på gruppnivå. Alla steg som krävs enligt lag (utredning, utveckling och utvärdering) måste ske på

enhetsnivå. Personal och barn ska vara delaktiga i utarbetandet av planen med hänsyn till deras åldersnivå. Diskrimineringslagen förutsätter också att vårdnadshavarna ska ha möjlighet att bli hörda.

Modellblanketten som finns som bilaga kan användas som stöd då en enhetsvisa planen görs upp. Att fylla i blanketten är en process:

1. Blanketten fylls i första gången efter att man utrett jämställdheten och likabehandlingen i vardagen på verksamhetsstället. I planen beskrivs vad som framkom vid utredningen. Lyft även fram positiva verksamhetsmodeller utöver tillvägagångssätt som behöver utvecklas.

Följande verktyg kan till exempel användas som stöd för utredningen:

- Videofilmning
  - Bokinventarium
  - Lekpunktstabell
  - Formulär för utomhusobservation
  - Åldersinventarium
  - Jämlikhets- och likabehandlingspromenad
  - Sociogram
2. Efter utredningen ska man reflektera över vad som bör utvecklas, vilka målen är och vilka åtgärder som ska vidtas för att uppnå målen. Det är bra att vara realistisk när det gäller antalet saker som behöver utvecklas: det är svårt att ändra flera saker samtidigt. Det kan vara bra att fokusera på några få saker i taget.
  3. Utvecklingen svarar på de brister som identifierats i utredningen. Lagarna förutsätter åtgärder för att främja jämställdhet och likabehandling. Därför är det bra att hålla sig till så konkreta åtgärder som möjligt, som är lätta att genomföra i vardagen och bedöma deras effekter senare. Åtgärderna kan gälla till exempel vuxnas verksamhetssätt, interaktion, utrymmen och material eller personalens kompetens.
  4. Nästa steg är att komma överens om tidtabellen och en ansvarsperson för utvecklingsåtgärderna. Att en person utses till ansvarsperson innebär inte att hen ensam bär ansvaret för att åtgärderna utförs, men hen är ansvarig för att åtgärderna genomförs enligt den överenskomna tidtabellen. Fundera redan i det här skedet på hur åtgärderna utvärderas och när.
  5. När man har genomfört åtgärderna exempelvis under våren och utvärderat dem, ska man anteckna vad som framkom vid utvärderingen.
    - Vilka effekter hade utvecklingsåtgärderna?
    - Vilka mål uppnåddes? Vilka gör inte det? Varför?
    - Behöver man fortfarande fortsätta utveckla något visst tema?
    - Har det nya arbetssättet slagit rot som en del av vardagen? Vad påverkade rotningen?
    - Vad lyckades man med? Vad kunde ha gått bättre?
    - Känner alla anställda till innehållet i jämställdhets- och likabehandlingsplanen?